

„Versekkel élő ember vagyok”

Udvarhelyi András beszélgetése Dinnyés József daltulajdonossal

„A zene kézen fogja a verset”

Vannak ifjúkori barátaim, akiket elsodort közelemből a sors, de számontartom őket, mert tudom, hogy valami fontos küldetésük van, hogy azonos kultúrkörbe tartozunk, ahogy Márai mondja: dolgunk van a világban. Ilyen barátom Dinnyés József, akit 1972-ben ismertem meg a Művelt Nép Könyvterjesztő Vállalat propaganda osztályán, nekem az volt a feladatom, hogy írókat, költőket, művészeket kísérjek vidéki előadásaik színhelyére. Ilyenkor a vonatba vagy kocsiba összezárva, jókat beszélgettünk. Ezek a csevegések voltak az én egyetemeim. Sokat tanultam ezektől a beszélgetve tanító tollforgatóktól, művészektől. Aztán elsodort bennünket a sors egymástól, de mindig, ha szóba került Dinnyés József, érdeklődve figyeltem, hol lép fel az országúti vándor dalnok, miket dalol. Amikor pedig 22 év késéssel, 1989-ben megjelent *Dalaim könyve* című kottás versválogatása, irigykedve csodálkoztam rá. Jé, a Jóska, milyen jártas a magyar költészetben. A száz verset tartalmazó kis kötetben 46 költő verseit olvashattam, és persze mellékelte a versekhez a kottákat is. Irigykedtem, mert több poétát nem ismertem. Újdonság volt, hogy többnyire a határon túli magyar költők verseit ismerhettük meg. A bevezetőjének több fontos mondata közül a szerző egy vallomását a költészetéről megjegyeztem: „*A zene kézen fogja a verset, hogy elvezesse a dallam útjain az olvasó értelméhez...*” Vagy egy másik szép gondolatát őrzöm: „*Versekkel élő ember vagyok. A nyelv legizgalmasabb titkainak megismerése mindig különleges kalandokat ígért nekem...*”

Aztán újabb évek teltek el, de a véletlen és a szerencse megint közel hozta irodalmár lelkemhez a versszerető lelki rokon daltulajdonost, mert a Hungarovox könyvkiadója, a költő, Kaiser László barátomtól dedikált példányát kaptam a Dinnyéssel készült, izgalmas beszélgetőkönyvét. Ebből már jobban megismerhettem az örökmozgó, kalandos életű igracet, Tinódi Lantos Sebestyén XX–XXI. századi lelkes utódát, aki nyugodtan felírhatta volna, *az mi sokat daloltam, igazat daloltam*. Válogató volt. Csak olyan költők verseit énekelte, amelyek a szerelemről, az emberi méltóságról, a szabadság fontosságáról, magyarságunk megtartására sarkalltak bennünket. Hazug verseket nem énekelt. És ez utóbbi tette különösen magányos harcosná – pedig nem harcos alkat –, aki a mindenkori hatalom fura urai előtt mindig gyanús volt. Piárja, reklámja is ennek megfelelően alakult, nem lett tévésztár, de az irodalombarátok szerették, szeretik. A hatalom pedig, amely mindig a látszatot akarja megőrizni, demokratának akar látszani, megtúrta. A legmaradandóbb kép ebből a könyvből,

amikor a magányos vándordalnok, Jóska áll az országút szélén, nem Godot-ra, autóra várva, amely majd elviszi valamelyik művelődési házba versszerető civileknek, irodalommal jó erkölcsöt tanítani, dalolni. Úgy tett, mint a sokunk szerette erdélyi költő, Kányádi Sándor, aki nem restelt a legkisebb faluba is ellátogatni, verseit mondani, magyar irodalmat népszerűsíteni. Majd megint eltelt néhány év, és nemrégiben megint a véletlen és Kaiser László jóvoltából egy kocsiba zárva utazhattam a daltulajdonossal Csongrád városába, a művelődési házba egy író-olvasó találkozóra, a Dinnyés–Kaiser irodalmi estre. Dinnyés barátom, mint én is, sajnos megöregedtünk, viszont derékban sokat fejlődtünk. De talán azzal vigasztaljuk magunkat, hogy szellemünk a tűz nem égeté meg... Őszes a szakála, kissé borzas, oldalra fésült frizurája is szürkült, de szemei ugyanúgy derűt és jóindulatot sugároztak, mint 46 éve, kezében az elmaradhatatlan gitár. A szeme, a lelke nem öregedett. Mert a személyiség magja nem változik, ha az ember egy maga által kiválasztott hivatáshoz minden áron ragaszkodik. Csaknem ugyanazzal a lelkes, önmaga fontosságában hívő, vele kapcsolatban, nyugodtan írhatom, küldetéses emberrel találkoztam, mint az **ánti** időkben. A csongrádi művelődési házban nem volt nagyszámú közönség, de annál lelkesebb. Mi divatjamúlt irodalomkedvelő civilek lehettünk vagy 30-40-en, ami manapság már tisztes létszámnak számít. És akkor a daltulajdonos úr egyszál gitárjával szerényen kiállt, és verseket dalolt nekünk. Énekével megemelve a versélményt, értelmezve, kiemelve a költemények lényegét. Nagy tapsot kapott, sikere volt. Elégedett lehetett. Néhány embernek örömet szerzett. Aztán hazafelé beültünk egy csongrádi kisvendéglőbe, ahol kitűnő halászelevet kaptunk, hozzá jó bort – a kvaterkázás is hozzátartozik a barátság erősítéséhez. És akkor rávettem Jóskát, hadd készítsek vele egy hosszabb életrajzi interjút. Kis szabódás után, beleegyezett. És ami ritkán fordult elő 46 évi újságírói működésem során, ő jött el hozzám látogatóba. Nem érezte méltóságán alulinak. Az alábbiakban igyekszem felidézni beszélgetésünket, életről, irodalomról, versekről, versdalszerzésről, Kárpát-medence járásról.

Pontosságot és tisztaságot jelent a vers

– *Kezdjük azzal, amivel befejezni szoktak egy interjút, mert ez a legfontosabb. Mit adott neked, mit jelent számodra a vers, a költészet, a verséneklés? Mi lennél versek nélkül?*

– Nagyon egyszerű lenne a válaszom, ha gyorsan akarnám elintézni a választ. A vers tömören megfogalmazva, válasz a világ dolgaira, hiszen jól megszerkesztett gondolat, amelyben ritmus van. Arra lehet válaszolni. Hiszen még az ostoba szurkolók primitív mondókái is ritmusos szövegekből vannak. Nem akarom bagatelizálni, de amikor világméretű változásokat okozhat egy szép vers, például Talpra magyar, hí a haza. Itt az idő, *most* vagy soha. Nem is kellett volna többet írni

Alexandr Petroviccsnak. Vagy *Ne rejtőzz el, úgy is látlak, rád csukom a szempillám...* ugye milyen gyönyörű? Döbbenetes sorok. A szemnek van emlékezőtehetsége. Ha ránézek valakire vagy valamire, behunyom a szemem, egy picit még látom azt a tárgyat vagy személyt, és a „rád csukom a szempillám”, ezt az emlékképet, szó szerint a képet rakom el, hozzá természetesen a személy hangját, alakját, gesztusait. Buda Ferenc két sora pontosan fogalmaz. Tehát pontosságot és tisztaságot jelent a vers. A szavak használata pedig arra való, hogy gazdagítsuk szókinccsünket.

– *Te már biztos érzékkel meg tudod határozni, mi a jó vers, meg tudod fogalmazni, egy versről, miért szép. Azt írta Weöres Sándor 1942-ben a Nyugatban: „A szépség lázmérője a hátgerinc.”*

– Nagyon sokat csalódtam a szép versek szerzőiben. Ott van a szép, tetszetős szöveg, és kiderült ezt olvasva, hogy a költő nem igaz, hamiskás ember. Élt például a 17. század végén egy fickó, karintiai származású elmagyarosodott Liszti László. Hazáról, helytállásról írt verseket. Külön jegyzeteket írt hozzájuk. Kiderült, hogy nyugat-magyarországi főúr és rabló volt. Saját kereskedőinket is kirabolta. És Bécs röhögött a markába, hogy van egy házi gazemberük. Mígnem bécsi aranyat hamisított. Na, akkor aztán elfogták, elrettentésül fölnégyelték, Bécs négy kapujára kiszögezték testrészeit.

– *Miért van az, hogy sokszor sokan a költő magánéletét versei megítélésekor is figyelembe veszik?*

– Első oka a műveletlenség. Van, aki roppant bátor műveiben, egyébként visszahúzódozó. Ilyen volt a kitűnő költő, Juhász Ferenc. Aki óriási versszabadsággal rendelkezett, szókészlete határtalan volt. És egyszer, mikor nála voltam – már Kossuth-díjas volt, anyagilag jól ment neki –, olyan szakadt, foszló, kötött mellény, kardigán volt rajta, hogy megdöbbenett. Miért ezt veszed fel? Kérdeztem, mire ő: nem tudom kifűteni a lakást. Hogyhogy nem tudod kifűteni, két Kossuth-díjad van, az *Új Írás* jól kereső főszerkesztője vagy. Mesélem Nagy Lászlónak, voltam Ferinél és képzeld el... Ó, Feri mindig „nyafog”, mindig sír – mondta. Állandóan a versen gondolkodik, bezárkózott a maga világába. És valóban gyönyörű verseket írt. Például, *Babonák napja csütörtök*, csütörtök a legnehezebb. És 1956-ban, csütörtökön volt a sortűz a parlament előtt. És megverselte!

– *És mit érnek zeneileg ezek az általad szerzett énekelt dalok?*

– Ha a dallam szolgálja a verset azzal, hogy kézenfogják egymást, egyik sem nyomja el a másikat, akkor értékes a dal és a vers együtt. Hogy milyen értékesek, azt a hallgatóság magartartásán le lehet mérni.

– *Legutóbb, amikor Kaiser László verseit daloltad, a dallam megemelte a verseket, hatásosabbá tette.*

– Igen, például Finta Éva leveléből is ez derül ki. Egyetlen költő sem mondta, hogyjál békén. Nem félnek tőlem, hogy elrontanám a dallammal a verset.

– *Világnézettől függetlenül, szívesen vették megmuzsikálásaidat a különböző irodalmi szekértáborok költői? Remélem, nem veszed beskatulyázásnak, te nemzeti konzervatív beállítottságú vagy. Ez illik rád, nem?*

– Ez illik rám, de még hozzá kell tennem, hogy hívő protestáns is vagyok. Egyben lázadó és anyanyelvvédő, nemzeti gondolkodású. A protestáns a nemzethez kötődik elsősorban és mint hívő a világhoz.

Én könyvtáros gyerek vagyok

– *Beszélgessünk arról, amivel kezdenünk illett volna. Hogyan, mikor, miért szeretted meg a vereseket?*

– Nagyon korán megszerettem. Nem hajnal négykor-fél ötkor, hanem 12 és 16 éves korom között komolyan foglalkoztatott a vers és az irodalom, a szépírás, az olvasás. Én könyvtáros gyerek vagyok. A kényszer vezetett rá. A szó szoros értelmében könyvek között nőttem fel. Miután könyvtáros édesanyám egyedül nevelt bennünket, így a munkás származású édesapám nélkül, értelmiségi „család lettem”. Megtúrt „értelmiségi réteg” sarjaként nem lehettem napközis, és így tanítás után hugival mentünk édesanyám munkahelyének ebédlőjébe, és egy felnőtt adagot ketten ettünk. Aztán hugi mehetett a saját iskolájába napközisnek, én nem mehettem a saját iskolámba, és így a könyvtárban, a szegedi Somogyi Könyvtárban, a könyvraktárban, Móra Ferenc faragott íróasztalánál töltöttem délutánjaimat. Gyönyörű, mives darab volt, a múlt rendszer előtti rendszer dicsfényét sugárzó íróasztal, ahol kedvenc írók, mesemondók, az egyik legszebb, legízesebb magyarul tudó – a *Kincskereső kisködmön*, a *Csilivári Csalavári Csalavér* és sok-sok szívet-lelket gyönyörködtető – könyv írója gyakorta dolgozott. Nekem a könyvraktár volt az olvasótermem. Míg én a raktárban Móra gyönyörű íróasztalánál trónoltam, a szerencsétlen igazgatónak egy fémvázás, modern üvegezett íróasztalt adtak, amire nagyon büszke volt, és a hideget árasztó üveglapos asztal miatt reumát kapott. És aztán csatangoltam a gyönyörű szép, különleges könyvekkel zsúfolt raktárban, és válogathattam a jobbnál jobb művek közül. Nagy szerencsém volt, mert ha jöttek író-olvasó találkozóra alkotók, egyetlen fiúgyerek adódott munkaerőként, lezavarhattak konyakért, ha például Tersánszky Józsi Jenő, a *Kakukk Marci* szerzője jött. Vagy elküldtek szófavízért a szikvizeshoz. Volt, aki szalonnát akart enni hagymával, neki azt vittem a közeli piacraól.

– *Tehát már akkor fontos kulturális missziót töltöttél be.*

– Így is lehet értelmezni. És ott kicsodálkozhattam magam az okos írók társaságában. A szegedi értelmiség ült az előadásokon, és hallgatták az írók és költők csodaszép, ízes, okos beszédét. Sok esetben persze nem tudtam, voltaképpen miről beszélnek, de a raktárban később kikerestem a szerzők írásait, és mohón faltam könyveiket. Kíváncsi voltam, de még inkább akkor, amikor a zárolt könyvek kerültek szóba.

– *Tiltás a legjobb reklám.*

– Például Hitler *Mein kampff*ából elolvastam néhány fejezetet, hányingerem volt tőle, és nem értettem, miért ír ez a gazember ilyen fenekedő gyűlölettel a zsidókról, akikről nekem semmiféle rossz tapasztalatom nem volt. Sőt. Gyakran ellátogattam a szegedi zsinagógába, nem mint hívő, és itt ragyogó emberekkel ismerkedhettem meg. Például a fiatal Raj Tamással, itt volt rabbi. Kiváló fickó volt. Haláláig ismerjük, becsültük egymást. Szívesen emlékszem a csodarabbira is, aki Mikszáth Kálmán barátja volt. A rabbi megkérdezte Mikszáthot, mi az oka, hogy az antiszemitizmus terjed. Mire ő azt válaszolta: az antiszemita olyan ember, „aki a zsidóra dühösebb, mint köllene”.

– *Tolsztoj azt mondta: az antiszemitizmus hülyeség.*

– Veszedelmes hülyeség. Volt egy lista, kiknek a műveit nem szabad kiadni az olvasóknak, és én természetesen azokat kerestem. Itt ismertem meg a könyvtár tevékenységét, itt tanultam becsülni a könyvtárosok munkáját, mit lehet kölcsönözni, hogyan kell ajánlani műveket, itt tudtam meg, hogy van könyvtárközi kölcsönzés... De most hadd ugorjak a közelmúltba.

– *Ugorj.*

– Sok mindent megtudtam a *Beszélő köntös* hatására Szeged történelmi hagyományairól is. Volt például török származású iskolatársam. Édesapja fagyis volt, hengerekből mérte ki a fagyit, mint a később az Alfonzó-filmben Bagaméri. A történelemtől kaptam a török iskolatársam. Szóval, később néhány évtized múlva Újpesten tanítottam, és ott az iskolába nem jöhetett pap, és így a tanító néni vitte a gyerekeket a templomba. Előbb a katolikus templomba, aztán a reformátusba. Rendszeresen elkísértem a gyerekeket a templomig, és aztán leültünk a közeli kávézóba, beszélgettünk. Kiderült, hogy együtt voltunk gyermekek Szegeden. Az ő édesapja az Egyetemi Könyvtárban dolgozott, édesanyám a Somogyi Könyvtárban, és karácsonykor, húsvétkor, amikor úgynevezett közalkalmazotti ünnepség volt, a gyermekek is együtt voltak és mi együtt játszottunk. Őket kitelepítették, Hortobágyra, minket meg nem. Ők aztán nem jöhettek vissza, mert mint osztályellenségeket Szeged nem engedte vissza. Volt egy osztálytársam, Petri Csathó Ferenc, aki később költő lett, neki szerencséje volt, visszaengedték, ő a Hortobágyon járhatott iskolába, és visszatérve, különbözetivel iskolatársak lettünk. Így kapjuk és így veszítjük a gyerekkori pajtasainkat.

Minden írótkortársnak éreztem

– *Gyerekkorodban kik voltak a kedvenc íróid, költőid?*

– Szenczi Molnár Albert mindig kedvencem volt. Emlékszem, gyönyörű verseit énekeltük az úgynevezett buzogányos templomban. A Kálvin-csillagot mi buzogányosnak neveztük. Ott laktunk a közelben és odajártunk. Nagyon-nagyon szerettem

a verseit, és élete is izgatottá tett. Világcsavargó volt, és mégis a leghűségesebb magyarok közé tartozott. Nagyon izgatott Gárdonyi Géza élete. Petőfié nem annyira. Megtudtam, hogy Gárdonyi titkosírással foglalkozott, és akkor néhány iskolatársammal az ősi magyarok rovását megtanultuk, és titkosírásként kezeltük. Sőt elkezdtük tanulni a kézzel való jelbeszédet is és ez sűgáskor nagyon hasznos volt. De aztán én másik iskolába kerültem, úgyhogy ez a titkosírásosdi elmaradt. Az olvasás barátokat adott, az íráskok szerzőit barátként szerettem.

Minden írótkortársammak tekintetem

- *És a kortárs irodalomból kiket kedveltél?*
- Igazából én minden írótk, akár régít, akár újat kortársnak tekintetem. Minden írótk élő volt nekem. Nem tudatosodott bennem, hogy él vagy nem él. Verne Gyula élő szerzőm volt. És a *Két Lotti* írótk, Kästner is. Főleg a *Május 35.* jelentett nekem csodát. Molnár Ferencnek a regényét, *A Pál utcai fiútk*at szerettem, de amikor hallottam, hogy kiment Amerikába, csalódást okozott. Az első kortárs irodalmi élményeimet inkább 14–16 évesen éltem meg a Somogyi Könyvtárban, az írótk-olvasó találkozótkon. Ráadásul gyerekszínjátzó is voltam, Káldor Jenő bácsi volt a vezető, és én játszhattam Lesziket, a jegyzőtk *A Pál utcai fiútk*ban. Nagyszerű volt ebben a csapatban játszani. És szerencsém volt, ingyen járhattam színházba, ahol saját helyem volt. Mindent megnéztem. Volt, amit többször. *A Marica grófnőtk* négyszer vagy ötször, de aztán meg kellett szőknöm, mert nehezen viseltem el a harsányságát.
- *És hogy jutottak eszedbe a dallamok?*
- Dúdoztam egy dallamot, és azt kérdezte a haverom, mi ez? Azt válaszoltam, most találtam ki. Egyébként nagyon egyszerű. Vannak külső és belső zajok, és a kettő között valamilyen harmónia alakul, az már zene. Tehát amikor a lépéseid kopognak, visszhangzik a túldalról, a vonat kereke kattog, és ez a ritmus valamit elindít bennem.
- *Te üttemnek tartod azt, amit én csak zajnak hallok?*
- Persze. És ez nagyon izgalmas, és ezeknek a zajoknak nemcsak ütemei, hangmagasságai is vannak. Ha például elmész Pesten egy nyitott kapu vagy a betört, nyitott szájú pinceablak előtt, az különleges hangot ad. Akkor visszamész, és újra halod az ütemet, a hangot. Ezzel el lehet játszogatni. A jugoszláv rádiótkból a korabeli popzenét szívesen hallgatták haverjaim. De az én idősebb cimboráimnak más volt az ízlése. Nekem mindig voltak a könyvtárban idősebb beszélgető társaim. Jaj, Jóska! Nézd már meg, megvan-e ez a könyv. És akkor meséltek a könyvekről és a szerzőrőtk meg a zenéről is. Így tanultam tőtkük. Az idősebb cimboráim már dzsesszt hallgattak. Egyszer a színházban fellépett egy nyugatnémet trió: zongora, bőgő, dob. A közelben ültem. És ahogy improvizált a zongorista, ellallalázta, és abban a pillanatban játszotta is. Ez engem nagyon izgatott és megpróbáltam így ellallalázni a dallamokat és azokra szőve-

geket szerezni. Álltam a húsbolt előtt, és azt dudoltam: téli-sza-lá-mi, téli-sza-lá-mi... Pentatonban. Ilyesmivel szórakoztam. Ez nekem könnyű volt. És amikor a versekhez próbáltam dallamokat írni, így dúdolgattam. 16 éves lehettem, amikor úgy gondoltam ezek a dúdolások szóljanak már valamiről.

– *Versekhez dallamot írni mikor kezdted?*

– Akkor, amikor nem tudtam megírni a dallamhoz a szöveget. De jó lenne írni erről a témáról – gondoltam. Például, amikor barátaimmal zenekart csináltunk az akkori divat szerint, az aszfaltozókról akartam írni. Azzal kezdtem, aszfaltozó, szegény a munkájára mindenki rálép... az aszfaltot senki sem veszi észre, aztán úgy folytattam, hogy kényelmessé teszi a járást, aztán meg azt, hogy lefedem a földet ezzel a mocskos aszfalttal, és nem nőnek a virágok, majd az utolsó versszak, hogy felrepedezett az aszfalt, és magok hullottak be a résbe, és kivirágzott az aszfalt. És készen volt a ballada. A kényelemtől eljutottunk oda, hogy a természet visszafoglalja a járdát. És erre egy jó kis stenkeres ritmust adtunk.

Sokan segítettek énem kialakításában

– *Mikor ismerték el közvetlen környezetekben dalszerzéseidet?*

– 16-17 éves koromban.

– *Híúságodnak jót tett?*

– Nem. Inkább zavart, mert nekem természetes volt, hogy kitalálok dallamokat. De ehhez közrejátszottak a szegedi költők. Ott voltak ismerőseim és barátaim a költők, akiktől sokat tanultam, beszélgetve tanítottak: Veress Miklós, Rigó Béla, Szepesi Attila, Petri Csathó Ferenc és még sorolhatnám. Szegeden, az egyetemi városban az egy négyzetkilométerre eső poéták száma mindig sok volt. Sokan segítettek Én-em kialakításában.

– *Úgy tűnik, nemcsak a szegediekre jellemző a versírás „betegsége”, ez országos jellegzetesség ma is. A múlt század egyik legjobb esztétája, a londoni emigráns, Cs. Szabó László költő mondta Faludy Györgynek a nyugatra menekülő honfitársairól: „Kétszáz-ezer magyar költő nyugatra tart.”*

– Igen. Erről többen írtak. Amikor foglalkoztam a diaszpóra irodalmával, találkoztam ezzel az adomával. Sőt az a nagy antológia, aminek ő írta az előszavát, abban is olvasható, hogy mekkora nagy alkotó – irodalmi – érték hagyta el Magyarországot. Nos, visszatérve Szegedre, a szegediek hatására. Az időben próbáltam a világot jelentő deszkákon tehetségemet bizonyítani. Paál István, aki a Szegedi Egyetemi Színpad rendezője volt, az ő színjátszó csapatában több olyan társam játszott, akikkel még gyerekkoromban játsztam.

– *A szegedi költőktől milyen verseket daloltál?*

– Többet is megmuzsikáltam: Szepesi Attiláét, Veress Miklósét. Veress Mik-

lóssal jó barátságban voltam. Írt nekem szövegeket. Elcseszett, rossz dalszövegeimet megmutattam neki, és ő mondta „ez neked rím?“, amaz nem rímel, ez a négy sorod nagyon jó, most már tudod, mi az a metafora, ilyent használj többet, a verset így építsd, és tanított a verstanra. Olyan szakmai költészeti tanácsokat adott Veress, amivel egész életemben hálára kötelez. A többiek is sokat tanítottak. A szegedi költők voltak a verstantanárait. Leckét adtak, mi az, hogy rím, mi az, hogy prozódia, metafora, mi az, hogy tagolóvers, mi az, hogy időmérték. Tehát mind olyasmit, amit később a Hegedüs Géza verstanában vagy Fischer versmondáskönyveiben elolvastam, és igazolva láttam szegedi költőbarátaim tanítását, akik egy kávéért, egy kisfröccsért adtak nekem leckét a Béke tanszéken, a kocsmában, ott volt törzsasztala ennek a társaságnak.

– *Kik voltak még mestereid a költészet megismertetésében?*

– Később, amikor a zenekarommal '65-66-ban híresek lettünk, aztán '67 után jöttek még fontosabb tanácsosok. Ahogy felépült a repertoárom, úgy bővült tanítóim köre, kortárs írók, költők. A vidéki zenekarok közül csak nekünk volt anyanyelvi műsorunk.

– *Mi volt ennek a direkt magyar nyelvűségnek az oka?*

– Fontosnak tartottuk az angломán divattal szemben, hogy magyarul énekeljünk. Mint szegedi vagy határ mentén lakók kishatárforgalmi engedéllyel átmehettünk Újvidékre, Szabadkára. Szabadkán beültünk egy mikrobuszba, és Újvidéken egy koncertet adtunk, kétezer ember hallgatott bennünket. Akkor még Újvidék lakosságának 25 százaléka magyar volt. Most már, sajnos, nagyon kevesen vannak. De akkor egy vásárcsarnokszerű hodályban nyomtuk más zenekarokkal együtt, reggelig tartott a buli. Az ottani szerb nyelvű újság címlapon hozott bennünket, és külön kiemelték, hogy anyanyelvünkön énekelünk. Ezért is volt nagy sikerünk. A magyar fiatalok nálunk vitték énekesünket körbe a teremben.

– *Mikor fedezted fel a határon túli irodalmat?*

– Nem kellett felfedeznem, természetesnek tartottam, hogy vannak, hiszen édesanyám erdélyi családból származott, számontartottam az erdélyiekkel együtt a többi elszakított területeken élő írókat, költőket is.

– *Ifjú korodban kik voltak kedvenc költőid, és miért?*

– Ők egyszerűen megérkeztek, jöttek vagy én mentem hozzájuk, hogy adják áldásukat verseik megzenésítéséhez és előadásához. És ilyenkor sokat beszélgettünk a költészetéről, irodalomról. Volt egy repertoárom, amely vonzotta a költőket. Ők kerestek engem, én kerestem őket. Mondok egy példát 1970-ből, akkor jelent meg a kecskeméti *Forrás* irodalmi folyóirat, és annak fülszövegén volt egy csodálatosan szép Buda Ferenc-vers, az *Ítélet*. Uszodra utaztamban elolvastam, és rögvést a vers alá írtam a dallamot. Ez a kisteleplülés Dunapatajtól nem messze található, itt volt óvó néni egy kalocsai népművelő felügyelő felesége, és oda mentem a kultúrházba. Náluk szálltam volna meg, de ott volt egy költővendég – micsoda

szerencsés véletlen –, Buda Ferenc. Így ismerkedtem meg vele, és egy életre szóló barátságot kötöttünk. Ő nagy hatással volt rám.

– *Valami zenei tanulmányt végeztél?*

– Nem. Nem kellett, mert ott voltak a könyvek, azokból megtudhattam, amire szükségem volt. Ezért jó könyvtárban felnőni. Egyébként egy keveset zeneiskolában is tanultam. Bőgős akartam lenni. Első gimnazistaként bőgő szakra jártam. Volt egy dallam, és a második sorba basszuskulcsban oda kellett írni az ellenpontokat. Ez volt a házi feladat. Odajött hozzám egy nagy negyedikes, kérdezte: mit csinálsz? Házi feladatot. Nézi, nézi. Jó ez, de gyere át a másik tanterembe, ott van zongora is, mutatok valamit. Lejátszotta a vezérdallamot, és az én ellenpontomat balkézzel hozzá. Na, most ezt is hallgasd meg, és alátett dzsesszes ellenpontokat. Leestem a székről. Ez micsoda? Hallottad. Szűkített szeptim, a melódia meg ez, meg ez... És megismertem az akkordokat, mert akkor már hallgattam dzsesszt. Megmaradt a fülemben, az emlékezetemben és ezt később igyekeztem alkalmazni.

A vers az, amit mondani kell?

– *Kányádi Sándor, a kitűnő erdélyi költő, akit te is nagyon szeretsz és tisztelsz, első kötetedbe, a Dalaim könyvébe több versét beválogattad. Ő azt mondta, a vers az, amit mondani kell. Te pedig, gondolom, úgy tartod, hogy a vers az, amit dalolni kell?*

– Nem egészen. Minden egyes metaforaizű mondásnak több jelentése lehet. Minden ilyen kijelentést szavakra, fogalmakra lehet bontani. Minden egyes szónak más-más ember számára más-más a jelentése. A Kányádi-féle mondás nekem azt jelenti, hogy ha van mondanivalód, barátom, és azt el akarod mondani, légy szíves, úgy mondd, hogy az megformázott, tömör, szép és talán még elegáns is legyen. Mikor jöttem hozzád, két rosszarcú ember állt az utcán. A ház előtt köszöntek el egymástól, rossz érzéssel hallgattam. Nekem ezt jelenti ez a környék. Te nyilván megszoktad, neked más. A Kányádi versekben is benne van a zene. A magyar beszéd dallamos, zenés nyelv. Pontosan az ereszkedő dallama miatt. A magyar nyelv képekből és zenéből tevődik össze, egyszerre. Aki nem vigyáz, dalolva beszél. Rádióban hallani gyakran, hogy szinte eldudorássza magát a bemondó vagy riporter. Ez borzasztó. Nem lehet élvezni. Van egy tárgyilagos hang, amely megadja a szöveg lüktetését, de az nem dalolás, zenei lüktetés. Ha pedig dallamformába akarjuk elmondani, az hatásos lehet. Avar István, ő volt ebben a legnagyobb. Nagy Lászlónak egy versét úgy szavalta, hogy szolmizálni tudtam. Ez valami csoda volt. Nagy László Csontváry cédrusát megverselte képversformában. *Libánus fa, libanoni cédrus...* ezt le lehet szolmizálni. Mert minden egyes magánhangzónak mássalhangzójával együtt megvan a maga fekvése, és a színész a versbeszédet mondja, azon belül a zenei ritmusát, akkor elkezdi zenélni a vers. De attól még nem lehet lezongorázni. Csak ha tényleg igazi hangközöket kezdek

belőle formázni. A francia nyelvnek egész más a dallama. Honnét van, hogy a magyar nyelv dallamos nyelv, pontosan az ereszkedő dallamképe miatt minden mondata magasan kezdődik, és a mondat ereszkedik lefelé. Ugyanez nem mondható el a francia, a német, az angol nyelvről. Ott sokszor felfelé kunkorodik a mondat vége, mint a skorpiónak a farkincája. A magyarban mindig az első szótagban van a hangsúly, tehát olyanfajta lüktetést találunk a szövegben, ha egyenlő módon osztjuk el a szavakat, akkor határozott lüktetést kapunk. Innét van, hogy szinte jambikus némelyik szövegrészünk, akár prózaként, akár versként kezeljük. A trioláktól kezdve a szinkópákig minden ott van mondatainkban. Ugye a szinkópa ti-tával kezdődik, nem tá-tivel és nem az első szótagnál. A szinkópa mindig beljebb van, és nem a sorok elején.

Buda Ferenc, Ratkó József, Nagy László, Utassy József...

– *Azt mondtad, a költők jöttek hozzád, illetve, te mentél hozzájuk. Kik voltak ezek a költők?*

– Az előbb beszéltem Buda Ferencről. Az *Ítélet* című verset már megmuzsikáltam, és amikor odaértem Uszodra, megbeszéltük, hogy találkozzunk Kecskeméten. És tényleg, éveken keresztül elég sűrűn találkoztunk. Szaporodott az ő családja és az enyém is. Kérdezte, kiket ismersz még? Mondtam, mostanában olvasom a Kilenck verseit. Már megvan *Az elérhetetlen föld*. Rákérdezett. És Ratkó Józsefet ismered? Ó, mondom, persze. *A félelem nélkül*-t, meg a címadás legendáját is tudom. A kötet címe eredetileg az volt, hogy *Félelem*. Mire mondta a szerkesztő, a kötet kiadója, ez nem jó, mert *Félelem* címmel nem jelenhet meg könyv a hatvanas években. Akkor legyen *Félelem nélkül*. Feri nem hagyta, hogy végig mondjam, közbevágott: a Jóska rakta oda a *nélkül* szót. Tudod-e, hol lakik? Mondta, Nagykállóban könyvtáros. A pesterzsébeti fickó ott lakik. De, hogyha már arra jársz, Miskolcon át gyere vissza, és látogasd meg Kalász Lacit, Serfőző Simont. Lacit meglátogattam. Hozadéka is volt, mert a Sötét kapuba bementem Miskolcon, az egy kocsmá, és ott megismertem a tehetséges Bari Karcsit, másodikos gimnazista volt. Akkortájt jelent meg az első kötete, és ült egy hordón, és oktatta a komoly bajszos cigányokat, hogy milyen szép a cigány nyelv. Bemutatkoztam, Dinnyés József vagyok. Jó, jó, hoztad a gitárodát? És elénekeltem két versét. Úgy mentem költőkhöz, hogy előtte megmuzsikáltam néhány versüket. Két három versükkel felszerelve. És mire felértem Lacihoz, Serfőző Simonhoz már kész volt a versdaluk. És így haladt előre a sor. *A költők adtak egymásnak*. Juhász Ferenc hamarabb ismert engem, mint én őt, 68-ban, mikor katona voltam, akkor voltak a csehszlovákiai események, és a Himnusz-töredéket elküldte nekem, azzal, hogy ezt még sokat kell énekelnem. Bizony a mai napig énekelem. *Emeld föl fejedet büszke nép, viseltesd a világ szégyenét...* Fontos vers. Mert bizony sokféle szégyent viselünk.

– *Magunkra kell vennünk ősünk szegényét?*

– Igen. Persze. Csak úgy nyerünk megbocsátást, ha felismerjük hibáinkat. A *Tékozló országot* Bucz Hunor színpadán, éppen Csepelen ismertem meg. Ez a Dózsa-féle parasztfelkelésről szólt. Sokféleképpen magyarázták akkoriban is ezt a lázadást, de a párhuzama 56-tal nagyon is érezhető. Fontos. A két felkelésnek vannak hasonló momentumai. Le kell szedni például a korra jellemző közlekedési eszközöket, és csak az embereket bemutatni, és azonos lesz a két felkelés.

– *Nagy Lászlóval milyen volt a kapcsolatod?*

– A szanobizottságot minden valószínűség szerint a BM javaslatára hozták létre. Hogy egy társadalmi bizottság mögé dugják az ellenőrzést, a cenzúrárt. Nekik kellett leadni a műveket. Kérték, hogy a költői hozzájárulást egy lapon mellékeljék. Nagy László például azt írta: „*Hozzájárulok, hogy Dinnyés József bármelyik versemet bármikor, bármilyen dallammal énekelje.*” Tudta, hogy nem akarok rosszat. Jártuk az országot, sokat beszélgettünk.

– *Munkakapcsolatok vagy barátságok voltak ezek az ismeretségek?*

– Volt, aki barátom lett, és volt, akivel megmaradt a jó ismeretség. Ratkó Józsefhez például erős barátság fűzött. Bátyámnak tekintetem. Amikor közel 3000-en voltunk a temetésén, hatan vittük a ravatalozóból a koporsóját. Nagy élmény volt találkozni Utassy Dzsóval. Ezeket a folyamatosan alkotó költőket meg kellett érteni. És tapintattal viselkedni velük. Utassy is ilyen alkotó költő volt. Mindig kereste, formálta a szavakat, még beszélgetés közben is.

– *Igaz költőbarátaidra vonatkoztatva a Csokonai-mondás: az is bolond, aki poétává lesz Magyarországon? Vagy ahogy szegény József Attila írta: Aki dudás akar lenni, pokolra kell annak menni, ott kell annak megtanulni, hogyan kell a dudát fújni. Hogy látod ezeket a költősorsokat? A te életedre is igaz lehet mindez?*

– Nagyon nehéz erre válaszolni, hiszen csak a következményből tudjuk, mi lett egy-egy költő sorsa. Az egyik következmény. Vagyis a 90-es évektől kezdve, amikor szabadon megjelentethet bárki bármit, nincs cenzúra...

– *Vagy kifinomultabban működik, a támogatást csökkentik vagy veszik le, attól a költőtől, aki túl merész. Az öncenzúra ma is működik.*

– Alig találok az új költőktől énekelhető verset, amely jellegzetesen magyar költemény. A metaforák, a ritmusok, a tagolások, a rímek kivesztek. Végre leültem egy szimpatikus fiatal költőtársasággal, verseikben jóakarató gondolatok vannak. Mondom, gyerekek, nem tudom zenémmel, dallamaimmal megfogalmazni, miért ez a dísztelenség. Leintettek. És hol jelennek meg köteteitek? Ó, hát Olaszországban olaszul, Németországban németül. Ott sokkal jobb a sordíj. A metaforát nem lehet lefordítani. Ja, mondtam, azért hiányzik verseitekből. Eleve hiányzik verseikből a képrendszer, ami miatt magyar verssé lesznek.

– *Nem tudom. Ismered-e Faludy anekdotáját, amit egyik visszaemlékezésében, a Pokolbeli napjaim után írt le. London mellett, a Sötétség délben írójánál, a magyar származású, híres angol szerzőnél, Artur Koestlernél összejönnek az emigráns magyar írók: Ignó Pál, Georges Mikes, Cs. Szabó László, Faludy a feleségével. És Koestler elmondja, kapott 1000 dollárt, hogy adjon ki egy verses vagy prózai magyar antológiát angolul. Nagy vita. Végül megegyeznek abban, hogy magyar verseket nem lehet lefordítani angolra. Akkor adjunk ki magyar prózai antológiát. Hosszas vita után kiderült, hogy magyar prózát sem lehet lefordítani angolra. Végül visszaküldik az 1000 dollárt.*

– Ismerős ez a történet. Fájdalmasan ismerős. Mert mikor kaphatott volna Weöres Sándor Nobel-díjat? Hiába volt fölterjesztve. Nem tudták idegen nyelveken átadni Weöres jellegzetes ízes, játékos magyar nyelvét.

– *És volt arra kísérlet, hogy magyarul és angolul is nyelvet tudó költő fordítsa le? Arról hallottam, hogy Faludy regényeit, amelyeket eredetileg magyarul írt, de lefordítottak angolra és németre, visszafordították magyarra, mert elveszett a magyar kézirat. Csapnivaló volt a visszafordítás, ezt maga Faludy is elismerte.*

– Most már az dívik, hogy angolul és magyarul egyaránt tudó, értők fordítanak magyar műveket. Egyre több ilyen fordítás van. Keszthelyen volt egy műfordító-találkozó, és elmentem erre. Jöttek külföldi költők, akiknek műveit lefordították magyarra. Az volt a kérdés, hogy felismerik-e saját versüket, ha magyarul elszavalják magyar színészek. És a színész persze nem mondta meg, ki a szerző, elmondta a verset. És jelentkezett egy-egy külföldi költő, hogy ez az én versem. Ugyanis a vers hangulata, a szavak a feladóhoz visszataláltak. A magyar vers visszaadja az idegent, de fordítva nem tudja.

– *Kanyarodjunk vissza a költőbarátaidhoz.*

– A Kilenek és Hetek költőit ismertem, daloltam. Nagy Lászlóval jártunk többfelé az országban. Később Sebő Feriék nagy hatással voltak rá a bolgár variációikkal. Sebestyén Márta énekelte több versét. Nem is baj, a barátság megmaradt.

– *Hogyan viselkedtek, hogyan vészelték át a költők az úgynevezett szocializmust?*

– Csak rám szabott mondatokat tudok erről mondani. Nagyon sok verset kaptam a költőktől, amelyek nem jelentek meg tartalmuk miatt. És én ezeket büszkén énekeltem. Egzisztenciámat kockáztattam, hogy meg nem jelent verseiket énekeltem.

– *Pedig, gyanítom, előadásaidon megfigyeltek.*

– Nem egy, sok. Abban az időben a hivatásos előadóművésznek csak olyan dalt szabadott énekelni, amelyeket a szanzenbizottságon és a szerzői jogvédő hivatal által nyilván volt tartva. Fel kellett írni egy lapra, hogy milyen művek hangzanak el a műsorban. Előre le kellett adni a listát. Például március 15-én felírtam becsülettel, mit fogok énekelni, és a 16-ból négyet hagytak jóvá.

Az én házi feladatom

- *Te külön utakon jártál.*
- Ez nem külön út, másik út. Az én házi feladatom a mai napig is a versek el-éneklése. Én nem dallamot akarok énekelni. Ahhoz nem kell vers.
- *Vagyis a vers uralkodjék?*
- Mellérendelő módon szóljanak, ahogy ezt Karácsony Sándortól tanultam. Ha mellérendelő módon énekelhető verset találok zenében és versben, akkor nincs probléma, mert akkor minden szakasz szolgálja a zenét és a verset egyaránt.

Tőzsér Árpád, Magyar Lajos, Dzsida Jenő, Pilinszky János...

– *Mesélj arról még, kik voltak azok a költők, akik nagy hatással voltak munkásodra?*

– Például Tőzsér Árpád Felvidékről, Magyar Lajos Erdélyből. Szerettem és szeretem Dsida Jenőt és Pilinszkyt. Vele három-négy havonta találkoztunk. Egy hosszúnakú mellett elüldögéltünk, és másfél órát egy bűdös szót sem szóltunk. Csak ültünk és hallgattunk. Egy-egy verscímet mondtam, ezzel foglalkozom mostanában, és örülök, hogy a dúr és a moll viszonya jól áll benne, és ő is örült neki.

– *Szükszavú voltál?*

– Ő is én is. Most azért vagyok bőbeszédű, mert az a dolgom, hogy meséljek. De van úgy, hogy elmegyek valahová. Például tegnap Sárospatakra, és csupán csak néhány szólásmondásra szorítkoztam a társaságban.

– *Márai és az általa becsült filozófusok, Epiktétosz, Epikurosz, Seneca, Pláton és a mi Hamvas Bélánk is nagyon fontosnak tartja a csendet, a külső és belső csendet, a hallgatást. Megvetették a hangoskodókat.*

– A zajnak nincs harmóniája. A hangoskodás mindig üresfejűséget takar. Attól még nem jó a zene, ha fülsiketítő. De van, akinek a zaj is tetszik. Nehezen veszem ezt tudomásul. De tudom, ahány nemzet, annyiféleképpen viszonyul az időhöz. A Felvidéken jártam, s azt mondta magyar vendéglátóm, tíz éve nem láttalak. Kérdeztem, ez szlovák mondás? Igen. Felelte. Egy csíkszeredai azt mondja: tudod a románok, hogy mondják ezt? Száz éve nem láttalak. Mondom, mi meg Magyarországon azt mondjuk, ezer éve nem láttalak. Hogy is van ez? Aztán leesett a tantusz. Ezekben a szólásokban ott található e nemzetek története.

Sziveri János, Lackfi János, Vörös Pista

- *Térjünk vissza költőidhez.*
- Minden megyénkben és az elcsatolt országrészeinken is megtaláltam költő-

imet. Például Délvidéken Sziveri Jánost, aki hihetetlen leleményességgel játszik a szavakkal, verseinek játékosága megfogott. Ilyen játékos költőnk alig van. Néhanyan írnak ilyesmit. A Kilencek és a Hetek után jön a középnemzedék, közülük Lackfi János és Vörös Pista játszanak így a szavakkal. Mindig fontos volt nekem, amikor a költő önmaga meghatározását és a sorskérdését fogalmazta meg. És fontos nekem Kannás Alajos vagy az emigráns magyarsághoz való viszonyának megjelölése. Nagyon izgatott, sokat foglalkoztatott az 56-os emigráns költők nemzedéke, miként élték meg, hogy el kellett hagyniuk a hazájukat. Hiszen 56 évfordulóin, még a rendszerváltás előtt is ezekből szívesen énekeltem. Amikor egy határátlépést egy költő megversel, azt el kell énekelni. És úgy suttogva, ahogy beszélgettek kifelé ment az országból, hogy el ne fogják őket. Nagyon izgalmas ez a költészet.

– *A magyar irodalom tele van ilyen fájdalmas hazavágyódó, a haza, a nyelv elvesztésén búsongó honvágyversekkel. A kuruc dalok, Thaly Kálmán Ősz harmat utánja, Lévy József Mikese, Márai Halotti beszéde, Faludy György Óda a magyar nyelvhez...*

– Nagyon nagy élmény volt találkozni Kárpátalján Vári Fábián Lacival, S. Benedek Andrással. Voltak irodalmárok, akiktől sokat tanultam, felhívták a figyelmemet költőkre. Czine Mihály például döbbenetes személyiség volt, kitűnő előadó, méltán szerették. Kárpátaljai estünk volt közösen. És elkezdett beszélni Kárpátaljáról, és mondta, énekelj el egy verset, ami ezen a vidéken született. Elénekeltem Fodor Géza versét, ami arról szólt, hogy fenn a hegyen, a Tisza forrásvidékén egy nagy fenyőfán át lehet látni azokra a moldvai vidékekre, amelyek a Szovjetunióhoz tartoznak. De annak nyugati fele, Moldva Romániához tartozik. Ettől kezdve Czine csak Erdélyről beszélt csodálatosan szépen, nagy-nagy szeretettel. Mintha el is felejtette volna, hogy Kárpátalján vagyunk, arról kellene beszélnie. És nagyszerű érzés volt, hogy ezzel a kiváló irodalmárral együtt szerepelhettem. Különben édesanyámmal együtt járt egyetemre. Czine ízesen, szépen beszélt magyarul, nemigen használt idegen szavakat, mint Csokonai, aki egyetlen idegen szót nem használ.

– *Kosztolányi is így vélekedett.*

– Én is. Természetesen Arany János nyelve vitt el kedvencemhez, Adyhoz. Aranynál fedeztem fel, hogy ő már nem úgy beszél, mint Vörösmarty. Vörösmarty még stabil XIX. századi költő, Arany már a XX. századot előlegezi, amit Ady Endre beteljesít, megkoronáz. És innen már egyenes az út a mai költészet felé.

Ady kettétépelt Bibliája

– *A Dalaim könyvét ezek szerint nem véletlenül kezdted Adyval. Mi a véleményed a mostani Adyt pocskondiázásról? Hogyan gondolsz Adyra?*

– Ady volt olyan bátor, hogy nemcsak élőkkel, hanem Istennel is vitatkozott. Ez nagyon nagy bátorságra vall. Magamban elvitatkozom, hogy engedheti meg Isten

ezt a sok galádságot, ami a világban, országunkban történik. Miután börtönökben, bűnösök között énekelek, mindig arra jutok, vajon hányan vannak, akik Isten ítélőszéke előtt bűnösnek találatnak. Hogyan bűnhődnek tetteikért? És Ady Endre hogyan bűnhődött, aki még a Bibliát is ketté tépte indulatában. Bottyán János látta azt a Bibliát, amit kiállítottak, mondván ez Ady Bibliája. Ez nem az övé, mondta és addig járt, míg meg nem találta Ady kettétépett Bibliáját, és kicserélte.

– *Te is vitázol Istennel?*

– Hát megesik.

– *És mi a vitátok legfőbb tárgya? Miért hagyod ezt, Uram, hogy ennyi gazemberség történjék a világban?*

– Egyrészt, a miért hagyod ezt, másrészt támogat-e abban, amit tervezek, és kérem a támogatását. És örülök, ha sikerül valami.

– *Úgy érzed, támogatott, támogat?*

– Igen. Olyan méretű támogatást kaptam az Úrtól, hogy szinte hihetetlen. Először is a családom, ott minden a helyén van. Például megloptak Komlón, egy fesztiválon ellopták 60 ezer forintomat a szállón, amely tele volt ismerőssel. Előbb azt hittem, hogy azt akarják elérni, hogy egy láda sörrel kiváltsam a bukszámat, és majd egy jót röhögünk. De miután el akartam utazni. Mondom, gyerekek, adjátok vissza a pénzeimet, ne szarozzatok velem. Egy fillérem sincs. Még egy százasom sem volt. Mindegy, mennem kell. Megyek lefelé, és a szállodaportás azt mondja, hallottam, tényleg egy fillérje sincs? Mondom, sajnos nincsen. Elővett a hűtőből egy üveg ásványvizet, és odaadta, mondván, ebben a hőségben jó lesz majd. A kapuban állt egy hátizsákos fiatalember. Azt kérdezi, a buszhoz menet? Mondom, igen. Menjünk együtt, mondja. Tényleg meglopták? Tegnap hallottam a koncertjét, nagyon tetszett, és belenyúlt a zsákjába, és azt mondta: anyám négy szendvicset adott, hadd adjak magának egyet. Elbuszozom Pécsre, ott várom a vonatot, közben beállt az IC, és egy szobrász barátom jött. Haj, Jóska, de jó, hogy látlak. Hogy vagy? Még ismertem abból az időből, amikor segítettem neki követ pucolni. Elmondtam neki, hogy megloptak, büdös fillérem nincs, egy üveg szódat, a portástól, ezt a szendvicset egy sráctól kaptam. – Tényleg egy filléred sincs? Ne mondd már. Benyúlt a zsebébe, és adott ötezer forintot. Majd, ha erre jársz, megadod. Ültem a vonaton, és törtem a fejem. Meglop valaki. A portás ad egy üveg szódat, a srác a szendvicset, a szobrász ötezeret. Háromszor egymásután megsegítettek. Isten segített. Ez nem volt véletlen. Ilyesmi többször előfordult velem.

– *Márai mondja, amikor a világban valami gaztettet követnek el, akkor hamarosan jó a jócselekedet.*

– Miután börtönbe járok, elmeséltem a fogvatartottaknak ezt a történetet. Közületek, bűnösök közül valaki meglopott. És az Úr megsegített. Ezzel azt akarom elérni, hogy – nekünk a mozgalmunk, a börtönbe járó lelkészeknek és nekem, mint segítőnek muzsikusként, irodalmárként, hívőként – üljön le a sértett meg az elkövető, és

beszéljék meg. Mert a megbocsátás abszolút magányügy. Azt nem lehet megparancsolni. Még isteni parancsra sem.

– *Popper Péter, a kételkedő pszichológus és vallástörténész azt mondja: Micsoda hülyeség azt mondani: Én megbocsátok, de nem felejték. Az igazi megbocsátás a feledés, elfelejtkezem sérelmeiről. Ha nincs feledés, nincs megbocsátás. Egyébként is, Isten majd megbocsát, mert az a mestersége.*

– Eddig csak egy fogvatartott vállalta, hogy találkozik a sértettel, akit ő megrabolt. És kérdeztem, mi történt? Azt válaszolta, a sértett elengedte a büntetését.

A költészet megítélése a rendszerváltozás után

– *Szerinted rendszerváltás után miért szorult háttérbe Ady társadalombírálata, amely ugyanolyan bátor tett volt, mint az istenes versei?*

– Semmi másnak nem tudhatom be, csak műveletlenségnek. Ennyi az egész. Ha műveltebbek vagyunk, akkor tudjuk kezelni Ady ügyeit, akár pro, akár kontra. Minden mással is így vagyunk. Miért van az, hogy a Kossuth-díjas Bella Istvánnak 1500-2000 példányban elfogytak a versei a rendszerváltozás előtt, és utána sírógöcsöt kapott, amikor csak 300 példányban jelent meg kötete. Buda Ferencet nem fizette ki a kiadója, de adnak neki 100 tiszteletpéldányt. Adja el! Mondja a kiadó. És ott áll a költő, és nem érti. Vettem egy könyvét, vittem dedikálni. Ó, Jóskám adok én neked. Mondtam: Ne adjál, add el! Veszek tőled hármat. Műveletlen a kultúrpolitika.

– *A rendszerváltás előtt, el kell ismerni, az aczéli kultúrpolitika jóvoltából sok verseskötet jelent meg, nagy példányszámban. Az állam nagyvonalúan támogatta a könyvkiadást. Több volt a versszerető, és vásárolták a versesköteteket, többen jártak költő-olvasó találkozókra, téma volt egy-egy vers megjelenése. Mi történt, hogy drasztikusan csökkent a megjelent verseskötetek száma, hogy csökkent a költőket olvasók száma, hogy csökkent az érdeklődés a versek iránt? Nem ellentmondás, hogy a demokrácia ilyen hatással volt a verskultúrára? Te hogyan élted meg ezt a hanyatlást?*

– Az iskolai oktatásban, amelyben én részt vettem, rendszerváltás után kiderült, hogy a szülők és diákok számára hihetetlen volt, hogy van élő költő. Majdnem mindenki azt hitte, hogy csak halott költők vannak. Az élő irodalmat író-olvasó találkozókra vagy lelkes előadóktól ismerhették meg. Vagy lelkes tanárok becipeltek az iskolába élő költőket. Nem volt kapcsolat a költők és a diákok között. Míg a rendszerváltozás előtt élő, rendszeres kapcsolat volt. Volt egy második nyilvánosság, amikor tudtuk, ki, mit, mikor írt verset. Hogy valaki már megírta. Ezt informálisan is tudták, vagy előadóművészeket keresztül, mit írtak a költők. Volt egy első nyilvánosság, amelyben főleg halott költők vagy főleg a rendszerhez lojális poéták szerepeltek, és volt a második nyilvánosság, amelyben már az élők is.

– *Miért múlt ki ez a második nyilvánosság? Mert azt hittük, az első nyilvánosságban mindent el lehet mondani?*

– Igen. Azt hittük, hogy mindent el lehet mondani. De még mindig százára van az embereknek, öncenzúrát birtokló magatartása, amit nem értek.

– *Azért nem érted meg, mert te szabad lélek vagy. Egész életedben igyekeztél függetlenül élni, aki számára mindennél fontosabb volt a szabadság.*

– Én nem látom ilyen egyszerűnek a dolgokat. Attól félek, hogy vissza kell térnem a zsoltárénekléshez. Réges-régen bizonyos versszakokat nem szabadott elénekelni, nehogy sértsék a Habsburgok és a katolikusok érzékenységét. Mert szellemi és fizikai önvédelmi versszakok vannak a zsoltároknak. És ezeket a versszakokat megjelölték a cenzorok, és évszázadokon keresztül figyelték, hogy a kántor vagy a pap eléneklie. Példát mondok, a hatodik zsoltárban van egy szakasz, ahol azt mondja: Uram! Ne tegyél rám több terhet, mert meghalok, és ki dicsér téged. És a templomban ott ül a Habsburgokhoz hűséges földesúr és családja meg a céhes mester, a paraszt, a termelő és nekik éneklie ezt a verset. Hadd idézzek Sebők János írásából a magam érdekében: *„Dinnyésnek, azt hiszem, nem kell szerénykednie. Az ő horizontja az idők múltával arányosan nőtt, s minél több lemezre, nagyobb nyilvánosságra volna szűkség, hogy ez be is bizonyosodjék. Mert csak a művek, illetve az emberek, a közönség és a közösség által birtokba vett, megértett művek számítanak. Tartok tőle, hogy a legendák ma már eltakarják „Bob Dinnyés” igazi arcát. Annak a művésznak, népéneknek az arcát, aki ma már sokkal inkább hasonlítható kelet-európai elődeihez, például Bulat Okudzsa-vához, mint „pályaelhagyó” angolszász példaképeihez.*

Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint új terve, új műsorának szinopszisa, amelynek címe Határtalanul. Az est „sztorija”: egy XX. századi énekes eljátssza egy XVIII. századi elődjének történetét; aki 1686. a török kiűzése és Magyarország felszabadítása után el akarja mondani, ki akarja nyomtatni az előző két évszázad sanyargatásainak történetét. Dinnyés új estjét Buda felszabadulásának 300. évfordulóján szeretné bemutatni, majd az ismertebb történelmi emlékhelyeken is. Gondolom, nyilvánvaló, hogy pályájának új szakasza kezdődik ezzel. Olyan új szakasz, amely az ifjúsági kultúrát ismét egy lépéssel közelebb viheti a társművészetek (irodalom, színház) felé. Hogy mennyire lesz sikeres ez a kísérlet, ma még nem tudni. Dinnyés eddigi pályája, s most megjelent nagylemeze, azonban több mint garancia, hogy neki ez is sikerülni fog. Csak végre érdemei szerint figyeljék rá! 17 év után ideje volna őt felfedeznünk!”

Sebők Jánosnak és más írástudónak, aki foglalkozott dalaimmal, a dalok tartalmával megtalálhatja a következetes utat a nemzeti énekek koncertjén, amit folyamatosan énekelek mindannyink érdekében, védelmében. Köszönöm a megértő figyelmet, hogy elmondhattam kérdéseidre gondolataimat. Volna még miről beszélgetni, de nem akarom újra leélni az elmúlt ötven esztendő. A következő három év a fontos, mert talán megtalálom a régtől keresett dalt, amivel bizonyoságot tehetek szeretetről, hitről, reményről.